

MENDIAREN IRUDIA EUSKAL HERRIKO LITERATURAN

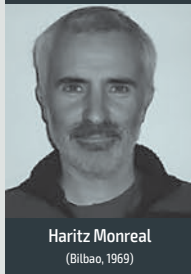
ERRENZIMENTUTIK XX. MENDERA ARTE

Gerran zegoen lurralde batean sartuta ere, Chaho erromantikoak ezin zituen Añamendi bezalako mendiak ahantzi

Mendi literaturari buruz arduratu diren europar ikertzaile nagusiek esan izan dute gizakiak ez duela mendia baloratu historian zehar, ezpada azken hiru mendeetatik aurrera. Ikerlarien ustez, sentsibilitatean aldaketa gerta zedin, garrantzia izan zuten Ilustrazioko naturalistek mendialdean garai geologikoen eboluzioa deskubritzeak, Mont Blanc Europako mendirik altuenaren lehen igoera gizaki berri baten sorrera gisa irudikatzeak, sentsazio bila zebiltzan erromantikoek naturara jotzeak edo, britainiarrekin, kirolaren praktika hedatzeak. Europako hiri nagusietaatik -berezi, Londres eta Parisetik- datorren ikuspegi honetan sumatzen da menditarraren iritzia falta dela. Menditarrari ukatu egin zaio inguruan duen mendia baloratzeko ahalmena. Mendia edo glaziarrek gainean jausiko zaizkiolakoan mehatxaturik bizi den menditar superstiziosoak, mendialdean halabeharrez lan egitera eta bizitzera kondenatua, ez da gai mendiaren edertasuna antzemateko, horretarako beharrezkoa baita zentzumenak eta sentsibilitatea kultibatzea, heziketa estetikoa. Teoria hori funtsatzeko, Ilustrazio aurretiko suitzarren mendiarekiko zaletasunaren lekukotasun ezagunak gutxietsi egin

TESTU ETA ARGAZKIAK

Haritz Monreal
(Bilbao, 1969)

Euskal eta Ingeles Filologian lizentziaduna da eta UPV/EHUko irakaslea. Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzuak Mendi literatura deituriko liburua argitaratu dio 2017an. Mendia eta eskalada aspaldiko zaletasunak ditu.

dira edo, gehienez ere, ondoren etorriko zen iraultza baten aitzindari ia anekdotikotzat jo izan dira. Kontuan hartzen badugu Euskal Herrian hainbat generotako idatzietan agertzen zaigun mendiaren irudia, ikusiko dugu suitzarren zaletasuna ez zela fenomeno bereizi eta isolatua. Euskal idazleen lekukotasunak indar dezake menditarraren ikuspegia diferentea zelako ideia, baina ez genituzke nahastu behar testuetan azaltzen den irudia eta idazten ez duen herri xeheak daukan sentimendua. Ez da guztiz zilegi argitaraturiko testuen bitartez ondorio orokorretara iristea.

Suitzar naturalista urbanoak XVI. mendean euren ingurune menditsua ezagutzera gerturatu zirenean, Alpeetako mendietan ordurako eginak ziren bidezidorrak erabili zituzten, eta tontorretako harrietan zizelkaturik topatu zuten aurretik pasa zen jendearen mezu bat edo beste. Baimena eskatu behar zuten mendira igotzeko, eta autoritateei eskaera egitea ere ordurako ohitura zen, "venia ut moris est". Errenazimentuko humanistek, naturaz gain, kantoien konfederazioko ohiturak eta bizimodua interesatzen zitzaizkien. Herriaren bizimodu sinplea goraiatu zuten, iruditzen baitzi-

tzaien euren herrikideak, Antzinateko greziarren eredura, libe-
ralak, langileak, zintzoak eta harrerakorrek zirela. Pirinioetan ere
antzeko irudia ediren dugu.

Ezaguna da Nafarroako Margarita erreginak Cauteretsen ur
sendagarriak hartzea gustuko zuela. Erreginak idatziriko *Hepta-
meron* ospetsuan, Cauteretsetik jaitsi diren noble batzuek, ibaien
bat-bateko hazkundeak harrapaturik, Boccacciorenak bezalako
istorio lizunak kontatuko dizkiete elkarki. Esanguratsua da halaber
errege-erreginen ahaide batek, mende berean, jakin-min huma-
nistak bultzaturik Midi d'Ossau mendia igo zuela; ez dakigu ze-
hazki goraino iritsi ote zen. Hurrengo mendeko historialari batek
egin zuen kronikan, Nafarroako Henrike III.aren ahaide hau goi-
zeko ordu txikietan abiatzen ikusiko dugu, menditarren aholkuari
jarraituz ondo jantzita eta, aurrekari bat ezarriz, mendira igozteko
eskura zituen baliabide guztiak erabilita: eskailerak, kakoak, kiz-
kiak, etab. Penintsulako euskaldunen artean ez dugu aurkituko
halako joera alpinistari, baina gure historialari errenazentistek
mendiaren irudi positiboa eman zuten.

Gaztelako erregearen kronista gisa aritu zen Esteban de Gari-
bay gipuzkoarraren *Compendio historial* lan mardulean, mendia
izan zen Uholdearen ostean euskaldunak egun gauden lurraldera
erakarri gintuena. Ararat mendian lurreratu ondoren, Noeren oi-

nordekoek, oraindik ere memorian fresko zeukatenez urak zelan
egin zuen gora, menditik urrutiegi ez aldentzea erabaki zuten.
Garibayren obran mendia emankorra da, harrerakorra, baita ede-
rra ere. Hara herritik gertu zituen mendien deskribapena: Udalaiz
"es una de las cosas más altas que hay en los reinos de España, y
hermosa y fructifera, especialmente de metales, y tiene otra muy
alta peña, llamada Amboto, que nacieron para hermosear la una a
la otra". Anbototik, egun argitsuetan, bazegoen Gaskoiniako lan-
dak ikustea. Udalaizteko santutegian, aldiz, "hombres de letras"
bizi ziren. Mendiarekiko zaletasuna aditzera ematen diguten
datuak dira horiek. Mendiak, batez ere, izaera kultibatua zeukan;
kontuan izan behar da mende berean, Oñateko eta Iratxeko uni-
bertsitateen sorreraz gain, frantziskotarrak Arantzazuko amaren
santutegia zaintzen hasi zirela. Erdi Arotik datozen mendialde-
ko beste kultu batzuetan, hala nola Aralarko Mikel Donearenean,
zaila egiten da pentsatzea santutegira eginiko ibilaldiak peniten-
tziazko eta sufrimenduzko igoerak baizik ez zirela.

Ilustraziotik aurrera, euskaldunek gertutik jarraituko zituzten
Europako mugimendu eta joerak. Manuel de Larramendi jesuita
andoaindarrak, haserreturik kanpoko idazleek bere lurralde mai-
teaz ematen zuten irudi distorsionatua dela-eta -bereziki amo-
rratzen zuten bizkaitartzat jo zezaten-, Gipuzkoako *Corografía*

Iztueta zaldibiarra, XIX. mendean, Txindokira igozten zen "beste eguiteco bague [...] campo icusgarriai beguira ezin aspertzuz"

Mont Blanc mendiaren lehen igoera gizaki berri baten sorrera gisa irudikatu zen

idaztea erabaki zuen. XVII. mendean idatzi arren, zentsurak mendebete beranduago argitaratzea eragin zuen. Garaiko beste idazle neoklasikoen gustuaren arabera dirudi Larramendik mendiaz ematen duen irudia. Nafarroako Pirinioei "barrancos enormes montañas" deritze, Aloña eta Aizkorri "montañas

terribles", Hernaniko Santa Barbarako muinotxoari, "monte muy alto". Gipuzkoako mendixkak, dena den, erakargarriak dira, kulti-batuak eta emankorrak, eta euren heterogeneitateak beti dakarkio datu interesgarriren bat bidaiariari. Aizkorriko tontorretik Atlantikoa eta Mediterraneoak ikus zitezkeela irakurri zuenez, asmo enpiriko batek bultzatu zuen mendian gora. Azkar nekatu zen, ordea, eta proiektua bukatu gabe utzi zuen. Oin zailduagoak zituen Alejandro de Zuaznavar donostiarrak, aldiz, Kanariar uharteetako Teide mendia igo zuen 1792an, jakobinoen artean *montagnards* fakzioa sortu zen urte berean. Zuaznavarrek, "que como buen guipuzcoano, trepé a pie, en la antigua sumergida Atlántida, reducida hoy, según muchos, a las Islas Canarias, por montañas que parecían inaccesibles", Teide mendiko igoera modu nahiko sobrioan kontaktu zuen. Garaiko ilustratuen zientziaren alderdi praktikoak inspiratu zuen Kanariako mendietan, kuriositateak adina, eta nekazaritzarako zeukaten balioa aurkitzen saiatu zen.

XIX. mendeko gertaera belikoez galarazi zuten euskaldunek europar erromantikoen joera mendizaleak jarraitzea. Hala ere, mendiak literaturan betekizun garrantzitsua izan zuen. Pariseko giro iraultzailean murgildu ziren euskaldunek gogoan izan zituzten sorterriko mendiak. Garay de Monglave baionarrak, esaterako, "Altabizkarreko kantua" jendarteratu zuen, Karlomag-noren porrotaren inguruko euskal poema apokrifoak. Baionarra, Napoleonen gudarosteekin Iberiar penintsulan borrokatu ondoren, Brasilen izan zen monarkia konstituzionalaren soldadu eta, Parisera itzultzerakoan, joera liberaleko aldizkari bat eta *Institut historique* sortu zituen. Erakunde horren aldizkarian argitara eman zuen Erdi Aroko euskal *chanson* ospetsua. Frankoak euskal

menditarren bakea nahastera etorri direlarik, “mendiiien capetari guriec erepuesta eman diote”. Lehen Gerra Karlistaren giro belikoan girotzen da, berriz, Chaho zuberotarraren *Voyage en Navarre*, kronika periodistiko gisa aurkeztu zena. Jendarmeak atzetik dituela, Larrun mendia zeharkatuz igaroko da zuberotarra gerran den Nafarroara. Bere interes nagusia zen Parisen atzerakoitzat jotzen zuten mugimendu karlistaren irudia hobetzea. Errege-gai borboitarrenganako atxikimendua bigarren mailakoa zen Chahoren ustez, gerran benetan jokoan zegoena hau zen: berdintasunean eta herri osoaren partizipazioan oinarrituriko euskal legeen iraupena eta herriaren identitatea mantentzea. Menditarren altxamenduaren narrazioa, ordea, zenbait lizentzia literario hartu zituen, eta Antoine d’Abbadie lagunak *Société de Géographie* elkarteko buletinetik defendatu behar izan zuen idatziaren izaera pintoreskoa, elkarte geografikoek garai hartan zeuzkaten jarraibideak errespetatzen zituela adierazita.

D’Abbadie anaiek ordezkatzeko dute XIX. mendean euskaldunen artean aspalditik izan den esploratzeko joera. Antoinenek Etiopiako lurretan 4.000 metrotik gorako mendiak igo zituen, lurraldearen mapak egiteko triangulazio egitasmoan. Mendearen bigarren erdialdean publikatu zituen obretan ez du informazio larregi ematen igoerei buruz. Europan iraultzak puri-purian zirenean, solemnitetez gogoratuko zuen, “je voulous faire un tour d’horizon au mont *Buhait*, et le 13 de mai de 1848, j’attendis en vain plus d’une heure et demi sur ce sommet isolé, debout, nu-pieds, et ayant de la neige jusqu’aux genoux. Les nuages ne cesserent de m’envelopper, et le froid me chassa enfin de cette station. Deux jours plu tard je pu prendre une revanche sur le vaste mont *Dejan* en un point que j’ai nommé mont *Ankua*, haut de 4.600 mè-

tres, et l’un des lieux des plus élevés du globe où l’on ait encore planté un théodolite”. Mendearen amaieran *Société de Géographie* erakundearen presidente izango zen euskal esploratzailearen narrazioa zientifikoaren hoztasuna sumatzen da, behatzea uzten ez dion mendiaz mendeku hartu eta, gainerako europar esploratzaileek bezala, atzerriko elementu orografikoei izena ematea gustuko du. Beste igoera batzuei buruz ezer gutxi dakigu, igoeretan martxek zenbat ordu iraun zuten, irabaziriko altuerak eta igoeren datak, besterik ez.

Apur bat gehiago luzatu zen bere deskribapenetan Armand David apaiza. Ezpelatarrari, d’Abbadietarrei bezala, “domestique” txinatar batek laguntzen zion Asian eginiko bidaietan. Txinatik abiatuta Tibet aldera bidaiatzerakoan, garairako esanguratsua ziren altueratara iritsi zen eta, Pariseko Natur Zientzietako museoarentzat landare eta animaliak biltzeko xedez, Mendebaldeari panda hartza deskubritu zion. Daviden igoera batzuen kontaktak epikoak dira. Mendizale zailduena izutzeko modukoak dira batzuetan; baten batean, eskuetatik soilik zintzilikaturik egotera iritsiko da, eskaladan ez aurrera ez atzera, “Que faire? Nous sommes déchirés déjà et trempés, armes et bagages. Nos forces sont épuisées et semblent nous manquer presque totalement, comme cela ne nous est jamais arrivé. La chose commence à devenir sérieuse et nous voyons qu’il s’agit de vie et de mort”. Izotza eta malda zorrotza gorabehera, ataka gaitz horretatik irtengo ziren. Igoera gimnastiko horren ostean, beste igoera batzuetan ia 5.000 metroko altuerako mendietara igo eta Himalaiako mendirik altuenak ikusiko zituen. Daviden narrazioetan sumatzen dira jadanik kirolaren lehen zantzuak, baina joera hori nagusitu dadin hurrengo mendera arte itxaron beharko dugu...

Zaila da mendietan egiten zen gurmena sufrimenduzkoa baizik ez zela irudikatzea

